Siber-Biyopolitika Çağında Tiyatronun Ontolojik Dönüşümü ve Yeni Direniş Estetiği

Dr. Zeliha Kuruducu

Odak Alanı · Çağdaş İngiliz Tiyatrosu, Gözetim Kapitalizmi ve Eylemsizlik Politikası

Teorik zemin ve kavramsal çerçeve

1. Klasik Biyopolitikadan Siber-Biyopolitikaya Geçiş

Geleneksel Biyopolitika (Michel Foucault): İktidar, insan bedenini ve nüfusu okul, kışla, hastane ve hapishane gibi fiziksel/kurumsal mekanlar üzerinden disipline eder. Şiddet somuttur, görünürdür ve mekansaldır.

Siber-Biyopolitika: İktidar artık bedeni fiziksel olarak hapsetmek yerine, onu dijital ağlar, algoritmalar, yapay zeka ve giyilebilir teknolojiler üzerinden kontrol eder. Beden et ve kemikten ibaret olmaktan çıkar; sürekli işlenen, gözetlenen ve optimize edilen bir veri paketine (datafied body) dönüşür.

2. Gözetim Kapitalizmi ve Araçsal Güç (Shoshana Zuboff)

Davranışsal Artık (Behavioral Surplus): İnsanın en mahrem deneyimleri, kalp ritmi, ses frekansı, anlık duygu değişimleri ve dijital izleri serbest pazarın hammaddesi haline gelir.

Araçsal Güç (Big Other / Büyük Öteki): George Orwell'ın korku ve cezalandırmaya dayalı Big Brother (Büyük Birader) modelinin aksine, Big Other bizi korkutmaz. Bize konfor, hız, bağlantıda kalma ve sosyal onay (beğeni) vaat eder. Bizi rızamızla, algoritmik bir kadife eldivenin içine hapseder. İktidar artık "yasaklayan" değil, "davranış değiştiren ve optimize eden" bir güçtür.

3. Çıplak Hayat ve Eylememe Potansiyeli (Giorgio Agamben)

Siber Çıplak Hayat (Cyber Bare Life): Bireyin tüm hukuki ve varoluşsal haklarından arındırılarak sadece laboratuvar üretimi bir hammaddeye veya taranabilir bir dijital koda indirgenmesi durumudur.

Impotentiality (Eylememe Potansiyeli / Yapabilmeme Gücü): Agamben'e göre gerçek güç, sadece bir şeyi yapabilme becerisi (potentia) değil, aynı zamanda o şeyi yapmamayı seçebilme gücüdür. Gözetim kapitalizminin bizi sürekli aktif olmaya, tıklamaya ve veri üretmeye zorladığı bir düzende; eylemi askıya almak, radikal bir eylemsizlik durumuna geçmek sistemin rasyonel mantığını felç eden en büyük güçtür.

Bartleby Sendromu: Herman Melville'in katibi Bartleby'nin "Yapmamayı tercih ederim" (I would prefer not to) duruşunun siber-biyopolitik çağa uyarlanmasıdır.

Tiyatronun ve trajedinin ontolojik dönüşümü

Siber-biyopolitik rejim, antik çağlardan beri tiyatroyu var eden iki temel direği - çatışma ve trajedi kavramlarını - ontolojik (varlıksal) düzeyde kökten değiştirmiştir:

Çatışmanın Ontolojik Kayması: Geleneksel tiyatroda çatışma, somut ve görünür bir düşmana (kral, diktatör, patron) karşı fiziksel/sözlü bir restleşmedir. Siber-biyopolitik tiyatroda ise düşman merkezsiz bir ağ (network) halindedir. Çatışma, karakterin kendi zihni ile kendisi için özelleştirilmiş algoritmik akış (feed) arasında, görünmez bir düzlemde yaşanır.

Trajedinin Ontolojik Dönüşümü: Geleneksel trajedide kahraman kendi özgür iradesiyle bir hata yapar (hamartia) ve fiziksel/ruhsal bir yıkıma (kan, çığlık, ölüm) sürüklenir. Yeni trajedide ise kan akmaz; trajedi pürüzsüz ve sessizdir. Kahramanın özgür iradesi (birey olma vasfı) algoritma tarafından hacklenir ve insan sadece bir metriğe indirgenir. Kahraman ölmez; sistemin pürüzsüz bir dişlisi haline gelerek “yaşayan bir ölüye” dönüşür.

Sahne Estetiğinin Dönüşümü: Edward Bond tiyatrosundaki kir, kan ve bedensel vahşetin yerini; steril, minimalist cam bölmeler, LED ışıklar, ekranlar, ses arızaları (glitch estetiği) ve nesnelerin/yapay zekanın sahneyi yönettiği bir “dijital hijyen” estetik rejimi alır.

Çağdaş İngiliz oyunları · Privacy ve Boy

1. Privacy (Gizlilik) - James Graham

Siber-Biyopolitik Odak: Zuboff'un "Davranışsal Artık" ve "Big Other" kuramlarının sahnedeki birebir şovudur.

Yansıma ve Trajedi: Depresif ve yalnız bir yazar, hayatını kolaylaştırmak için akıllı teknolojilere sığınır. Sistem onun yalnızlığını sömürerek kararlarını manipüle etmeye başlar. Karakter kendi iradesiyle hareket ettiğini sanırken tamamen algoritmanın onun için seçtiği hayatı yaşamaktadır.

Ontolojik Direniş (Impotentiality): Karakterin kurtuluşu ve direnişi, sistemin ondan beklediği aktif veri üretimini kesmesi, yani akıllı cihazlarını kapatıp radikal bir "veri orucuna" ve eylemsizliğe çekilmesiyle somutlaşır.

2. Boy (Çocuk) - Leo Butler

Siber-Biyopolitik Odak: İnsanın sistem için sadece istatistiksel bir veri ve barkod değerine indirgenmesi.

Yansıma ve Trajedi: 17 yaşındaki Liam, Londra'nın devasa gözetim kameraları (CCTV) ve dijital turnikeleri arasında amaçsızca yürür. Büyük tiradlar veya fiziksel kavgalar yoktur. Trajedi, Liam'ın sistemin pürüzsüz işleyişi karşısında hiçbir eylem üretememesi ve görünmezleşmesidir.

Ontolojik Direniş (Inoperativity): Liam, Agamben'in bahsettiği "işlevsiz kılma" (inoperativity) kavramının somut bir örneğidir. Londra sokaklarında hiçbir ticari, dijital veya sosyal etkileşime girmeden, tamamen "amaçsızca" yürüyerek, her eylemde rasyonel bir veri arayan sistemin mantığını askıya alır. O, sistemin içinde çalışan ama veri üretmeyen bir kara deliktir.

Çağdaş İngiliz oyunları · X ve A Number

3. X - Alistair McDowall

Siber-Biyopolitik Odak: Zamanın, hafızanın ve dilin ontolojik olarak parçalanması; yapay zeka kuşatması.

Yansıma ve Trajedi: Plüton'daki bir istasyonda mahsur kalan ekibin Dünya ile bağı kopunca istasyonun bilgisayar sistemleriyle baş başa kalmasıdır. İnsanın biyolojik saati ile sistemin dijital zamanı çatışır.

Ontolojik Direniş (Glitch/Arıza): Karakterlerin dilleri ve hafızaları dijital bir çökmeye, yani arıza (glitch) estetiğine uğrar. Cümleler mantığını kaybeder, kelimeler yazılım hatası gibi üst üste biner. Sistem insanı rasyonel bir veri nesnesi yapmak isterken, karakterlerin delirmesi ve dili deforme etmesi, algoritmik kontrol mekanizmalarını boşa çıkaran radikal bir ontolojik kalkışmadır.

4. A Number (Bir Sayı) - Caryl Churchill

Siber-Biyopolitik Odak: Biyokapital, moleküler politika ve insanın genetik kodlarının mülkleştirilmesi (Nikolas Rose ve Rosi Braidotti perspektifi).

Yansıma ve Trajedi: Bir babanın ölen oğlunu laboratuvarda yasa dışı klonlatması, ancak şirketin bu DNA verisini çalarak gizlice onlarca klon daha ("bir sayı") üretmesi. İnsan, seri üretilebilir esnek bir yazılıma ve biyolojik hammaddeye dönüşmüştür.

Ontolojik Direniş: Klon karakterlerin sistemin onlara biçtiği "kopya nesne" statüsünü reddederek kendi biricik acılarını, ölümlülüklerini ve organik kimliklerini aramaları, siber-biyopolitik tek tipleştirmeye karşı çıplak hayatın direnişidir.

Estetik Tezi

"Yeni tiyatroda trajedi karakterin ölümü değil, sistemin pürüzsüz algoritması içinde bir 'kod hatası' (glitch) olarak kalması; direniş ise aktif bir başkaldırı değil, sistemin veri akışını felç eden radikal bir eylemsizlik (yapmamayı tercih etme) performansıdır."